

Warszawa, 22.02.2022 r.

KRD.RPD.50.1.2022

Opinia prawna w przedmiocie praw doktoranta do rozprawy doktorskiej i dorobku naukowego

I. Przedmiot opinii

Przedmiotem opinii jest ustalenie, komu przysługują prawa własności intelektualnej, w szczególności prawa autorskie do rozprawy doktorskiej opracowywanej przez doktoranta, jak również do jego dorobku naukowego.

II. Stan faktyczny

Do Zespołu Rzecznika Praw Doktoranta KRD zgłosił się Doktorant kształcący się w Uniwersytecie Gdańskim, który przedstawił następujący stan faktyczny. Opiekun naukowy doktoranta, w oficjalnym mailu skierowanym do niego i do Dyrektora Szkoły Doktorskiej napisał, że rezygnuje z funkcji promotora. Dodatkowo były promotor zaznaczył, że nie wyraża zgody na to, by dotychczasowy dorobek naukowy doktoranta był wykorzystywany u innego promotora. Doktorant wskazał, iż jest obecnie na trzecim roku kształcenia, zrobił już wiele w swojej pracy naukowej i rozpoczynanie wszystkiego od nowa u innego promotora jest dla niego bardzo kłopotliwe.

W związku z powyższym, doktorant zwrócił się z prośbą o wydanie opinii prawnej w opisanym zakresie, w szczególności zawierającej odpowiedź na pytanie - czy w takiej sytuacji promotor ma prawo zabronić doktorantowi wykorzystywać jego wyłączny wkład naukowy u innego promotora.

III. Podstawa prawna

- 1) Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1740 ze zm. – w skrócie: k.c.);
- 2) Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. - o prawie autorskim i prawach pokrewnych, (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1062 ze zm. - w skrócie: PrAut);

- 3) Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. - Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 478 ze zm. – w skrócie: PSWiN).

IV. Analiza prawna

Analiza zagadnień związanych z prawami do rozprawy doktorskiej wymaga w pierwszej kolejności zdefiniowania tego pojęcia oraz ustalenia jego statusu prawnego wraz z uwzględnieniem jego specyfiki.

Odpowiednie uregulowania znalazły się przede wszystkim w obecnie obowiązującej ustawie – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, w szczególności w art. 187 ust. 2 tej ustawy. W myśl tego przepisu, przedmiotem rozprawy doktorskiej jest oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, oryginalne rozwiązanie w zakresie zastosowania wyników własnych badań naukowych w sferze gospodarczej lub społecznej albo oryginalne dokonanie artystyczne. Rozprawę doktorską może stanowić praca pisemna, w tym monografia naukowa, zbiór opublikowanych i powiązanych tematycznie artykułów naukowych, praca projektowa, konstrukcyjna, technologiczna, wdrożeniowa lub artystyczna, a także samodzielna i wyodrębniona część pracy zbiorowej (art. 187 ust. 3 PSWiN).

W świetle przedstawionego stanu faktycznego kluczową kwestą jest ustalenie, czy rozprawa doktorska w myśl przytoczonych wyżej przepisów stanowi utwór w rozumieniu prawa autorskiego. Zgodnie z art. 1 ust. 1 PrAut, przedmiotem prawa autorskiego jest każdy przejaw działalności twórczej o indywidualnym charakterze, ustalony w jakiegokolwiek postaci, niezależnie od wartości, przeznaczenia i sposobu wyrażenia (utwór). Na gruncie tej definicji legalnej, utwór jest zatem „*dobrem niematerialnym niezależnym od nośnika (corpus mechanicum) stworzonym przez człowieka i uzewnętrznionym przez autora w sposób intersubiektywnie obserwowalny (ustalenie), posiadającym cechę twórczości o indywidualnym charakterze (oryginalność i indywidualność)*” – A. Michalak (w:) A. Michalak (red.), *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, Warszawa 2019, Legalis.

Przesłanki, jakie warunkują zakwalifikowanie danego rezultatu działalności człowieka za utwór to:

- 1) przejaw działalności twórczej (oryginalność);

- 2) indywidualny charakter;
- 3) ustalony w dowolnej postaci.

W przedmiocie rozumienia przesłanki oryginalności prezentowane są w piśmiennictwie różne koncepcje – subiektywna i obiektywna. Subiektywne podejście zakłada, że przesłanka ta jest zrealizowana wówczas, gdy istnieje subiektywnie nowy wytwór intelektu (A. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie*, 2016, s. 49). Z kolei, w myśl koncepcji obiektywnej nacisk położony jest na obiektywne wzbogacenie dotychczasowego stanu rzeczy wyrażające się w niepowtarzalności stworzonego dzieła (M. Poźniak-Niedzielska, w: *System Prawa Prywatnego*, t. 13, Warszawa 2003, s. 8–9.). Pogląd ten podtrzymał również Sąd Najwyższy, który wskazał, iż: „*Nie może być uznany za utwór i objęty ochroną prawa autorskiego taki przejaw ludzkiej aktywności umysłowej, któremu brak cech dostatecznie indywidualizujących, to jest odróżniających go od innych wytworów podobnego rodzaju i przeznaczenia.*” – Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Cywilna z dnia 13 stycznia 2006 r. III CSK 40/05. Niezależnie jednak od prezentowanej wyżej koncepcji można zauważyć, że w modelowym toku pracy nad rozprawą dochodzi do powstania nowego wytworu intelektu zarówno na płaszczyźnie subiektywnej, jak i obiektywnej – następuje bowiem wzbogacenie istniejącego stanu rzeczy. Fakt ten podkreśla również użycie w samej definicji rozprawy doktorskiej z PSWiN zwrotu „oryginalne rozwiązanie”. Sugeruje to, że brak przesłanki oryginalności, która – uwzględniając wykładnię systemową – powinna być rozumiana tożsamo na gruncie analizowanych aktów prawnych, oznacza że dana praca nie może w ogóle zostać uznana za rozprawę doktorską.

Kolejna z przesłanek – indywidualność - łączy się bezpośrednio z osobą twórcy (M. Nowikowska (w:) J. Sieńczyło-Chlabicz (red.), *Prawo własności intelektualnej*, Warszawa 2018, s. 72.). Dawniej przesłanka ta nazywana była „piętnem osobowości twórcy”, którym naznaczony zostaje stworzony przez niego utwór, przez co zostaje mu nadany niepowtarzalny charakter (A. Michalak (w:) A. Michalak (red.), *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, Warszawa 2019, Legalis.). W przypadku rozprawy doktorskiej opracowująca ją osoba samodzielnie decyduje o poruszanych w niej zagadnieniach, wybiera do ich omówienia określone materiały, czy też pisze ją w sposób dla siebie charakterystyczny, a więc pozostawia na niej „piętno swojej osobowości”.

W konsekwencji, co do zasady rozprawa doktorska spełnia przesłankę indywidualności dzieła.

Natomiast ustalenie utworu ma miejsce wtedy, kiedy zostanie on uzewnętrzniony tak, by inne osoby niż twórca mogły się z nim zapoznać (zob. A. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie*, 2016, s. 39.). Jako że rozprawa doktorska zostaje najczęściej uzewnętrzniona za pomocą pisma, bądź istotne jej części znajdować się mogą także w artykułach naukowych, monografiach, itp. – to nie ma wątpliwości, że przesłanka ta zostaje zachowana.

Niewątpliwie należy stwierdzić, że rozprawa doktorska spełnia wszystkie wskazane wyżej przesłanki, co oznacza, że stanowi ona utwór w rozumieniu prawa autorskiego. Jest to więc także przedmiot praw autorskich. Natomiast w myśl art. 8 ust 1 PrAut, prawo autorskie przysługuje twórcy, o ile ustawa nie stanowi inaczej. Pojawia się zatem pytanie, kogo należy uznać za twórcę rozprawy doktorskiej, a co za tym idzie – komu przysługują wynikające z przepisów określone prawa. Nie ulega wątpliwości, iż w standardowych warunkach osobą, która opracowuje rozprawę doktorską jest doktorant. Pod pojęciem opracowywania rozprawy należy jednak rozumieć nie tylko *stricte* samo „pisanie” pracy, ale także zbieranie materiałów, prowadzenie badań i analizę otrzymanych na ich podstawie wyników.

Trzeba jednak mieć na względzie fakt, iż zgodnie z przytaczanymi wyżej regulacjami rozprawa doktorska opracowywana jest pod opieką naukową promotora albo pod opieką promotora i promotora pomocniczego. W konsekwencji, ze swej natury nie jest to praca całkowicie samodzielna. Wynika to wszakże z samej specyfiki i celu kształcenia doktoranckiego. Jednakże dla oceny roli promotora w przygotowaniu rozprawy doktorskiej oraz ustalenia podmiotu będącego jej twórcą, konieczne jest uwzględnienie istoty opieki naukowej sprawowanej przez promotora nad doktorantem. Opieka ta za założenia winna przybierać postać konsultacji, udzielania porad, sugestii, korekty przedstawionych do oceny wyników pracy. Już bowiem na gruncie definicji zawartej w art. 187 ust. 2 PSWiN można stwierdzić, że rozprawa doktorska stanowi dzieło *sui generis*, które z jednej strony spełnia przesłanki uznania je za utwór w rozumieniu prawa autorskiego, a z drugiej zaś powstaje w toku kształcenia doktoranckiego, polegającego na formowaniu młodego naukowca pozostającego pod pieczę promotora, który winien czuwać nad jego naukowym rozwojem.

Oczywiście, ocena twórczego charakteru rozprawy doktorskiej winna być każdorazowo dokonywana *ad casum*, tj. z uwzględnieniem konkretnych elementów twórczych wnoszonych zarówno przez doktoranta, jak i promotora. Jednakże z pewnością należy podkreślić, że sam fakt sprawowania opieki naukowej przez promotora nad doktorantem, jak również korekta naukowa bądź udzielanie rad co do sposobu przygotowania rozprawy nie oznacza, że promotor jest współautorem powstałej w ten sposób rozprawy doktorskiej - w myśl art. 9 ust. 1 PrAut. Każdorazowo przypisanie autorstwa bądź współautorstwa jakiegoś dzieła konkretnej osobie musi bowiem uwzględniać to, czy jej działalność spełnia wymogi określone w art. 1 ust. 1 PrAut, w szczególności to, czy wniosła ona wkład twórczy.

W dalszej kolejności warto zaznaczyć, iż z tytułu stworzenia dzieła autorowi przysługują względem niego prawa autorskie. Na gruncie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych, jak również z doktrynie i orzecznictwie niekwestionowany jest podział praw autorskich na prawa osobiste i prawa majątkowe. Stąd też, stosownie do treści art. 16 PrAut, jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, autorskie prawa osobiste chronią nieograniczoną w czasie i niepodlegającą zrzeczeniu się lub zbyciu więź twórcy z utworem, a w szczególności prawo do:

- 1) autorstwa utworu;
- 2) oznaczenia utworu swoim nazwiskiem lub pseudonimem albo do udostępniania go anonimowo;
- 3) nienaruszalności treści i formy utworu oraz jego rzetelnego wykorzystania;
- 4) decydowania o pierwszym udostępnieniu utworu publiczności;
- 5) nadzoru nad sposobem korzystania z utworu.

Ponadto, jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, twórcy przysługuje wyłączne prawo do korzystania z utworu i rozporządzania nim na wszystkich polach eksploatacji oraz do wynagrodzenia za korzystanie z utworu (art. 17 PrAut).

W związku z faktem, iż z zasady twórcą rozprawy doktorskiej jest doktorant, który ją sporządził, to właśnie temu podmiotowi będą przysługiwać wymienione w ustawie prawa autorskie (zarówno osobiste, jak i majątkowe).

Trzeba ponadto zauważyć, że w stosunku do rozpraw doktorskich nie znajduje zastosowania regulacja art. 15a ust. 1 PrAut, w myśl której to uczelni przysługuje pierwszeństwo w opublikowaniu pracy dyplomowej studenta (A. Gliściński, Art. 15a, Nb 3 w: red. *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, Warszawa 2019, Legalis.). Nieco inna sytuacja występuje natomiast w przypadku doktorantów będących pracownikami uczelni, względem których możliwe jest stosowanie art. 14 PrAut. Zgodnie z tym przepisem, jeżeli w umowie o pracę nie postanowiono inaczej, instytucji naukowej przysługuje pierwszeństwo opublikowania utworu naukowego pracownika, który stworzył ten utwór w wyniku wykonywania obowiązków ze stosunku pracy.

Rozważania powyższe znajdują również zastosowanie w odniesieniu do całego dorobku naukowego doktoranta, jeśli poszczególne wytwory jego działalności naukowej (monografie, artykuły, opracowania, itp.) będą spełniały przesłanki ochrony prawno-autorskiej, a tym samym stanowiły utwory w rozumieniu powszechnie obowiązującego prawa.

Na marginesie warto także wskazać, że przypisanie doktorantowi, który sporządził rozprawę doktorską jej autorstwa, jak również przypisanie mu autorstwa poszczególnych dzieł wchodzących w skład jego dorobku naukowego - pozwala na odniesienie się do regulacji zawartej w Kodeksie cywilnym odnoszącej się do dóbr osobistych. Stosownie do treści art. 23 k.c., dobra osobiste człowieka, jak w szczególności zdrowie, wolność, cześć, swoboda sumienia, nazwisko lub pseudonim, wizerunek, tajemnica korespondencji, nietykalność mieszkania, twórczość naukowa, artystyczna, wynalazcza i racjonalizatorska, pozostają pod ochroną prawa cywilnego niezależnie od ochrony przewidzianej w innych przepisach. Na gruncie tej regulacji można zauważyć, że twórczość naukowa, w którą niewątpliwie wpisuje się również rozprawa doktorska należy do objętego ochroną prawną otwartego katalogu dóbr osobistych. Z kolei, bezprawne naruszenie, a nawet zagrożenie dobra osobistego umożliwia uprawnionemu skorzystanie ze środków prawnych przewidzianych w art. 24 § 1 i 2 k.c. Przepis ten stanowi, iż ten, czyje dobro osobiste zostaje zagrożone cudzym działaniem, może żądać zaniechania tego działania, chyba że nie jest ono bezprawne. W razie dokonanego naruszenia może on także żądać, ażeby osoba, która dopuściła się naruszenia, dopełniła czynności potrzebnych do usunięcia jego skutków, w szczególności ażeby złożyła oświadczenie odpowiedniej treści i w odpowiedniej formie. Na zasadach przewidzianych

w kodeksie może on również żądać zadośćuczynienia pieniężnego lub zapłaty odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny. Co więcej, jeżeli wskutek naruszenia dobra osobistego została wyrządzona szkoda majątkowa, poszkodowany może żądać jej naprawienia na zasadach ogólnych.

Ponadto – abstrahując od przepisów prawa potwierdzających słuszność prowadzonego wyżej wywodu - w ocenie Rzecznika Praw Doktoranta KRD jakiegokolwiek przejawy „zawłaszczania” czy uznawania za własną twórczość:

1) pracy doktorskiej doktoranta sporządzanej pod kierunkiem naukowym promotora oraz niewykraczającej poza zwyczajową formę opracowywania dysertacji ogólnie przyjętą w społeczności akademickiej lub

2) poszczególnych dzieł stworzonych przez doktoranta w toku kształcenia (tj. artykułów, monografii, itp.) stanowiących jego dorobek naukowy

– należy uznać za działania wysoce niewłaściwe z punktu norm etycznych oraz godzące w prawa doktoranta.

W świetle powyższego można stwierdzić, że brak jest prawnych podstaw do uniemożliwienia doktorantowi wykorzystania wyników własnej twórczej działalności naukowej w dalszym toku kształcenia pod kierunkiem naukowym innego promotora.

Ponadto w sytuacji przedstawionej przez doktoranta, w której dochodzi do rezygnacji z pełnienia funkcji promotora trzeba podkreślić, że zakazanie doktorantowi wykorzystania wyników własnej działalności twórczej w ramach pracy z innym promotorem w zasadzie uniemożliwia mu terminowe, wynikające z powszechnie obowiązujących przepisów, zakończenie kształcenia w szkole doktorskiej. Ewentualna konieczność zmiany tematyki badawczej bądź „pozbawienie” doktoranta możliwości wykorzystania jego dorobku naukowego w dalszej pracy podważa również adekwatność i celowość przeprowadzonej oceny śródkresowej. Co więcej, konieczność rozpoczynania pracy naukowej „od nowa” rodzi również wątpliwości co do realizacji indywidualnego planu badawczego, do którego uprawniony i zobowiązany jest doktorant w toku kształcenia. Zgodnie wszakże z art. 207 ust. 2 PSWiN, doktorant jest obowiązany do realizacji programu kształcenia i indywidualnego planu badawczego. Z kolei wydaje się, że podmiot prowadzący kształcenie doktoranckie

winien umożliwić doktorantom realizację tego obowiązku, a co za tym idzie - skuteczne sfinalizowanie procesu kształcenia w postaci złożenia gotowej rozprawy doktorskiej.

V. Wnioski

1. Utworem w rozumieniu przepisów prawa autorskiego jest każdy przejaw działalności twórczej o indywidualnym charakterze, ustalony w jakiejkolwiek postaci, niezależnie od wartości, przeznaczenia i sposobu wyrażenia. Twórcy utworu przysługują autorskie prawa osobiste i majątkowe.
2. Rozprawa doktorska stanowi utwór w rozumieniu prawa autorskiego o szczególnym charakterze, który wyraża się w jego sporządzaniu pod nadzorem naukowym promotora.
3. Fakt przygotowywania rozprawy doktorskiej pod opieką promotora albo pod opieką promotora i promotora pomocniczego nie oznacza, że powstały w ten sposób utwór jest utworem współautorskim w rozumieniu przepisów prawa autorskiego. Co za tym idzie, w takiej sytuacji promotorowi nie przysługują prawa autorskie do sporządzonej dysertacji.
4. Przypisywanie sobie autorstwa dzieła innej osoby, w tym rozprawy doktorskiej stanowi nie tylko naruszenie praw autorskich twórcy, ale również naruszenie jego dóbr osobistych.
5. W przedstawionym stanie faktycznym konieczność rozpoczynania pracy naukowej „od nowa” przez doktoranta w toku kształcenia w szkole doktorskiej rodzi wątpliwości co do adekwatności przeprowadzanej oceny śródkresowej, jak również co do możliwości realizacji indywidualnego planu badawczego.

Akceptował:

mgr Wojciech Kielbasiński
Rzecznik Praw Doktoranta KRD

Opracowała:

mgr Barbara Pietrzyk-Tobiasz
Przewodnicząca Zespołu Prawnego
Rzecznika Praw Doktoranta KRD